

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад «Харківська обласна Мала академія наук
Харківської обласної ради»

Відділення філософії та суспільствознавства
Секція філософія

**ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ
ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ
(2022-2023 РР.)**

Роботу виконала:

Матвєєва Єлизавета Олександрівна,
учениця 11 класу Комунального закладу
«Харківський ліцей № 82 Харківської
міської ради»

Наукові керівники:

Бельська Анжеліка Сергіївна,
вчитель історії Комунального закладу
«Харківський ліцей № 82 Харківської
міської ради», спеціаліст вищої
категорії, учитель-методист;

Шишкіна Євгенія Костянтинівна,
доцент кафедри українознавства,
культурології та історії науки
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
кандидат історичних наук

Харків – 2024

ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ (2022-2023 РР.)

Матвєєва Єлизавета Олександрівна; Харківське територіальне відділення МАН України; Комунальний заклад «Харківська обласна Мала академія наук Харківської обласної ради»; Комунальний заклад «Харківський ліцей № 82 Харківської міської ради»; 11 клас; м. Харків;

Бєльська Анжеліка Сергіївна, вчитель історії Комунального закладу «Харківський ліцей № 82 Харківської міської ради», спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист;

Шишкіна Євгенія Костянтинівна, доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політичний інститут», кандидат історичних наук.

Метою роботи є дослідження питання становлення та розвитку філософії української ідентичності за доби незалежності України та змін, що відбулися у світосприйнятті українців під впливом повномасштабного вторгнення рф. Робота підіймає актуальні питання трансформаційних процесів у поглядах, цінностях, ідентичності українців під тиском війни.

У ході дослідження проаналізовано різноманітну літературу та наукові джерела (наприклад наукові та науково-популярні статті з філософії, соціології, психології Л. Нагорної, С. Кисельова, Д. Судина, В. Дзьобака та ін.), пов'язані з метою роботи, визначено складові частини філософської концепції української ідентичності. Теоретична частина дослідження – філософська, оскільки вона базується на філософських концепціях ідентичності. На основі розробленої теоретичної бази встановлено особливості національної ідентичності в незалежній Україні в різних регіонах напередодні повномасштабного вторгнення.

Особливу увагу автор приділив вивченню аспектів трансформаційних процесів української ідентичності в 2022-2023 рр.

Практичну частину роботи визначає соціологічне опитування, за результатами якого виявлено трансформаційні зміни в українській ідентичності із початком повномасштабного вторгнення 2022-2023 рр., та розроблено соціальну рекламу, з метою формування суспільної думки стосовно проблеми національної ідентичності в умовах сьогодення.

Ключові слова: трансформація, зміни, вплив, війна, ідентичність, цінності.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ, РИСИ, ОЗНАКИ.....	6
1.1. Поняття про етнічну та національну ідентичність.....	6
1.2. Проблема «нації» та «ідентичності» в контексті досліджень науковців....	7
1.3. Аскриптивні та дескриптивні ознаки української ідентичності.....	9
1.4. Загальнонаціональні ідентичності.....	10
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	12
2.1. Самоідентичність українців в різних регіонах України.....	12
2.2. Особливості української ідентичності за часів незалежності України.....	15
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В 2022-2023 РР.....	18
3.1. Повномасштабне вторгнення як причина масштабних соціальних змін....	18
3.2. Реакції людей на воєнні дії.....	20
3.3. Закономірності трансформаційних процесів української ідентичності під впливом війни.....	22
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27
ДОДАТКИ.....	31

ВСТУП

Ідентичність нації – її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави. На ідентичність окремої людини впливають ряд факторів: соціально-економічний стан держави, державний устрій, мова спілкування, релігія, історія, культура, національні цінності та ідеали. Становлення української ідентичності крізь віки стикалося з багатьма перешкодами та викликами. Зокрема сьогодні відбуваються трансформаційні процеси, на які також впливають певні фактори, одним із яких є повномасштабна війна.

Повномасштабна війна спонукала визначити та дослідити корективи, які відбуваються у світогляді, позиціонуванні, принципах, цінностях як суспільства загалом, так і окремої людини в Україні.

Мета роботи: дослідити становлення та розвиток філософії української ідентичності за доби незалежності України та зміни, що відбулися у світосприйнятті українців під впливом повномасштабного вторгнення РФ.

Автором були поставлені наступні завдання:

- Визначити складові частини філософської концепції української ідентичності.
- З'ясувати особливості національної ідентичності в незалежній Україні в різних регіонах напередодні повномасштабного вторгнення.
- Дослідити аспекти трансформаційних процесів української ідентичності в 2022-2023 рр.
- Провести опитування серед українців, які знаходяться в Україні та за кордоном з метою виявлення трансформаційних змін в українській ідентичності з початком повномасштабного вторгнення (Додаток А).
- Створити соціальний ролик «Хто ти?» з метою формування суспільної думки відповідно до визначення національної ідентичності серед пересічних українців в сьогоднішніх умовах (Додаток Б).

Територіальні межі. Територія України в її державних кордонах.

Хронологічні межі. 24 серпня 1991 рік – сьогодні.

Об'єкт дослідження: сучасна філософська концепція української ідентичності.

Предмет дослідження: трансформаційні процеси у світосприйнятті українців, викликані повномасштабним вторгненням РФ на територію України.

В ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системно-структурний, компаративний, критичний, герменевтики.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що було всебічно розглянуто вплив повномасштабної війни на трансформацію філософії української ідентичності.

Практичне значення роботи визначає соціологічне опитування, за результатами якого виявлено трансформаційні зміни в українській ідентичності із початком повномасштабного вторгнення 2022-2023 рр., та розроблено соціальну рекламу, з метою формування суспільної думки стосовно проблеми національної ідентичності в умовах сьогодні. Матеріали дослідження можна використовувати в громадській діяльності та при вивченні курсів з філософії, соціології, політології, українознавства, історії України.

РОЗДІЛ 1

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ, РИСИ, ОЗНАКИ

Визначення поняття «ідентичності» є проблемним питанням в теоретичному обґрунтуванні як українських, так і західних науковців. Робота базується на теоріях Бенедикта Андерсона, Ернеста Геллнера, Карла Шмітта та ін., які досліджували аспекти виникнення та формування ідентичності і нації. В той час як вчені загалом розуміють загальну ідею «ідентичності» однаково, цього не можна сказати про підпорядковане поняття «національна ідентичність», яке змінюється залежно від того, як тлумачиться поняття «нації».

1.1. Поняття про етнічну та національну ідентичність

Ідеї етнічної та національної ідентичності часто ототожнюють, намагаючись визначити обсяг поняття «національна ідентичність» в українському контексті. Однак, через різноманітність аспектів і основ цих понять, порівнювати їх не можна. По-перше, поняття етнічної ідентичності стосується спільних вірувань, які виникають з усвідомлення членами певної етнічної групи спільного походження, культури, мови, звичаїв, території, історії тощо [14, 11]. Загалом, етнічна належність є тим відмінним і особливим критерієм для певної спільноти, що буде визначати її від інших. Особливості психологічного складу, характеру, темпераменту, своєрідність етнодемографічного потенціалу – все це охоплюється поняттям «етнічний стереотип» і є його найважливішими атрибутами [8].

На відміну від етнічної ідентичності, національна ідентичність є менш визначеним терміном (за певними критеріями). Ентоні Сміт, відомий західний експерт з питань національної ідентичності, описує «національну ідентичність» як абстрактну, багатогранну конструкцію, пов'язану з декількома сферами існування та схильну до незліченних змін і об'єднань [12]. Історична територія, спільна міфологія

та історична пам'ять, спільна культура, узгоджені юридичні права та обов'язки для всіх членів, а також спільна економіка є одними з її ключових характеристик. Поняття національної ідентичності передусім передбачає унікальність, історичну самобутність, наявність загальноприйнятого національного поняття. Основними складовими якого є такі характеристики: громадянство, політична воля та свідомість [10].

Сьогодні більшість вчених є прихильниками політичної теорії національного, за якою нація - це, перш за все. політична /соціальна/ спільнота, яка об'єднує всіх громадян якоїсь однієї держави незалежно від їх етнічного та соціального походження, культурно-мовних та інших особливостей. Тобто, можемо стверджувати, що етнічне - це культурна спільнота, а національне - це політична спільнота, в яку можуть бути включені декілька етносів, а може й лише один [14].

Таким чином, порівняння різних етнічних і політичних моделей нації є непродуктивним, оскільки воно ігнорує дії, які люди роблять для набуття чи підтвердження своєї національної ідентичності. У цьому підході, наприклад, такі характеристики, як громадянство чи етнічне походження, є антагоністами в цій моделі. Однак жодна з них не потребує будь-якої активної участі: етнічне походження – це те, що надається людині автоматично при народженні, подібно до громадянства, яке отримується при народженні [9]. Крім того, оскільки між цими двома критеріями немає логічного конфлікту, їх можна об'єднати. Вимога, щоб національне громадянство співпадало з етнічною приналежністю, є загальноповживаною позицією. Інтеграція у свою етнічну культуру є потребою для отримання громадянства.

1.2. Проблема «нації» та «ідентичності» в контексті досліджень науковців

Науковці ХХ ст. визначали проблему поняття «нації» та «ідентичності» по-різному, розглянемо погляди деяких.

Бенедикт Андерсон у своїй роботі «Уявлені спільноти» стверджує, що поява друкарських верстатів, літератури на локальних мовах дозволила географічно ізольованим людям розуміти один одного та ділитися спільними ідеями. Теорія припускає, що навколо цих локальних мов виникли уявні спільноти. Результатом стало формування національних ідентичностей і національних держав [14].

Теорії Ернеста Геллнера стверджують, що формування сучасних національних держав невід'ємно пов'язане з розквітом індустріального суспільства. Його розуміння формує наше уявлення про національні держави як про соціально-політичні конструкції, породжені економічною необхідністю, а не історичною чи етнічною наступністю.

Ернест Геллнер, видатний антрополог і філософ, стверджував, що сучасна національна держава тісно переплетена з такими процесами, як індустріалізація, урбанізація та капіталізм. Теорія Геллнера, яку часто називають «теорією індустріалізації» або «теорією модернізації» націоналізму, припускає, що підйом індустріальних суспільств докорінно змінив соціальний, економічний і культурний ландшафт, що призвело до появи націй як домінуючої форми політичного життя організації.

Проблема національної ідентичності є досить популярною серед української наукової спільноти. Це обумовлено, з одного боку, тим, що визначення цього поняття може бути певним теоретичним засобом створення національної держави, ще одним ідеологічним кліше, за допомогою якого ті чи інші політичні сили вибудовують нові аргументи у боротьбі за владу. Проте, з іншого боку, теоретичне вирішення цієї проблеми допомагає висвітлити справжній національний інтерес, усвідомлення якого є необхідним компонентом розвитку українського суспільства, спроможним обумовити його життєздатність. Сама ця проблема не є специфічною для України. Проблема нації взагалі й національної ідентичності зокрема була досить сталою протягом останніх століть, але в нинішні часи вона надзвичайно загострилася [14, 21, 29].

Цікавим є дослідження Ганни Палій, окремі результати якого оприлюднені у першому номері журналу «Політичний менеджмент». Автор розглядає проблеми української національної ідентичності крізь призму проблем національної безпеки, ширше – української національної держави. З такою точкою зору можна погоджуватися чи ні, але те, що ці проблеми накладаються одна на одну, перетинаючись у часі й просторі, не викликає сумніву. Тобто, проблема ідентичності є вираженням комплексу проблем необхідності і свободи, і цілей, і засобів [1,3,30].

Отже, якщо основним внутрішнім питанням проблеми ідентичності є питання національної ідентичності, то цілком логічно було б припустити, що різне тлумачення поняття «нації» призводить до різних результатів при дослідженнях національної ідентичності.

1.3. Аскриптивні та дескриптивні ознаки української ідентичності

Характеризуючи процес набуття індивідом ідентичності, доцільно використати поняття аскриптивності та дескриптивності. Аскриптивними, або ж приписаними, вважаються такі соціальні статуси, які людина отримує незалежно від своєї волі та діяльності. Наприклад, стать – приписана ознака, адже ми народжуємося з певною статтю. Дескриптивні – навпаки, це характеристики, які вимагають від індивіда проявити волю або діяти в певний спосіб. Звісно, межа між ними досить розмита: приписана ознака може ставати досягнутою, а досягнута з часом перетворюватися на приписану [21,22]. Втім, таке розрізнення дає змогу краще зрозуміти українську ситуацію. Наприклад, до приписаних ознак української ідентичності є:

- 1) народитися в Україні;
- 2) мати українське громадянство;
- 3) прожити в Україні більшу частину свого життя;
- 4) бути українцем за національністю.

Серед дескриптивних ознак є:

- 1) поважати українські закони та політичний устрій;
- 2) відчувати себе українцем;
- 3) відчувати відповідальність за Україну;
- 4) усвідомлення спільної з іншими представниками українського етносу історичної долі та часової перспективи;
- 5) залученість в український культурно-інформаційний простір.

В обох групах ознак – і приписаних, і досягнутих – є як етнічні, так і політичні компоненти [21,22].

У наведеному переліку немає ознаки знання української мови. Відповідно вона може бути як приписаною, так і досягнутою. Якщо людина виросла в україномовному середовищі, то для неї знання української мови є приписаною характеристикою, адже її вивчення відбувалося без свідомого вибору. Натомість якщо людина виросла в іншомовному середовищі, то знання української вже є результатом цілеспрямованої діяльності, тобто досягнутою ознакою.

1.4. Загальнонаціональні ідентичності

На даний момент в Україні можна умовно виділити кілька груп ідентичностей, які прагнуть бути загальнонаціональними.

1. Національно-патріотична ідентичність, чітко ґрунтується на збереженні самобутності українського народу, його культури, мови, звичаїв і традицій.

2. Проєвропейська громадянська ідентичність, націлена на адаптацію європейських демократичних цінностей, з якими пов'язують розвиток України в процесі інтеграції та вступом до Європейського Союзу.

3. Проросійська ідентичність, активно підтримує впровадження російської мови на території України та активне зближення з російською федерацією.

На даний момент, ми бачимо тенденцію до зменшення чисельності третьої складової [18,39].

В основі формування загальнонаціональної ідентичності, на думку дослідників, повинні лежати наступні принципи:

- Ідея поліетнічної, соціальної, політичної згоди на основі загальноприйнятої мети – забезпечення духовного і матеріального добробуту громадян України.
- Ідея патріотизму, любові до України як визначальної цінності.
- Національна самоповага і повага до представників інших націй і національних меншин.
- Захист прав і свобод людини і громадянина незалежно від етнічної належності та інших відмінностей.
- Високий рівень політичної і правової культури населення.
- Розвиток дієвого громадянського суспільства [18].

Таким чином, основним принципом формування єдності нації є об'єднання і гармонізація інтересів усіх українців. Без розвитку любові до Батьківщини, готовності захищати свободу і незалежність, почуття гордості за свою державу, віри у гідне майбутнє свого народу, впевненості в його історичній місії не може бути сформована українська політична нація. Політична нація України терміново потребує спільного морального кодексу, колективної пам'яті та спільних цінностей для своєї побудови. Отже, усвідомлення українцем себе громадянином-патріотом, відповідальним за самого себе, свою країну та долю всього людства, пов'язане з розумінням та виявленням своєї української ідентичності.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ НАПЕРЕДОДНІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Українська нація здебільшого сформувалася у ХІХ ст., проте цей процес почався значно раніше і пройшов складний шлях. Тому українська нація є молодою, але має давнє коріння. Проголошення незалежності України в 1991 р. та підтвердження цього акту референдумом стало результатом кількосятирічного прагнення українців жити в своїй державі. Від цих подій та до повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р. українська ідентичність мала певні відмінні особливості, які визначали український народ як націю.

2.1. Самоідентичність українців за регіональним дослідженням

«Зміст» ідентичностей є предметом дискусій як в публічному, так і в повсякденному житті незалежної України. Офіційні концепції національної та громадянської ідентичності, висунуті у 90-ті роки 20 ст. різними політичними діячами, український народ бачив у різному ступені від повного схвалення до повного неприйняття.

У зв'язку з чим, українці з різних регіонів мають дещо відмінні один від одного системи ідентифікації, які проявляються у етнічних, мовних, релігійно-конфесійних, геополітичних, політико-ідеологічних орієнтаціях та пріоритетностях. Це дає можливість оцінити, як регіональні особливості впливають на ймовірність розвитку нації та того, що її громадяни матимуть спільну ідентичність [9, 17].

Одним із головних аспектів, що впливає на ідентичність українців, є регіональний чинник. Регіональна ідентичність може функціонувати як сталий або первинний компонент ідентичності, та слугувати як додаток до етнічної та національної [17,26].

Так, на 2004 рік сукупна частка громадян, у яких переважає локальна ідентифікація (на рівні регіону чи району, міста, селища) – 37,2%, співмірна з часткою тих, для кого головною є самоідентифікація «громадянином України» – 44,2%, частка тих, хто вважає себе громадянином колишнього СРСР – 10,7%, представником свого етносу, нації – 3,1%, громадянином Європи – 0,7%, громадянином світу – 2,4%, інше – 1,4%, не відповіли 0,2% . Соціологічні дані показують важливість функції визначення регіонального типу ідентичності в системі соціальної ідентичності громадян України та відображають пріоритетність та відповідний вибір між ідентичностями різних рівнів: локального, національного, наднаціонального [17].

Діапазон відмінностей у способах ідентифікації та національної орієнтації громадян України найвиразніше проявився між прикордонними регіонами на сході, заході, півдні України та між окремими областями в рамках кожного регіону, які відрізняються етнічною, мовною, конфесійною структурою. Отже, характеризуючи специфіку регіональної ідентичності необхідно брати до уваги, що в Україні етнокультурні ареали відрізняються від українського етнічного та культурного середовища, утворюють громади компактного і дисперсного розселення (росіяни, кримські татари, угорці, румуни, поляки тощо), чия кількість є вагомою у низці регіонів (Рис. 2.1) [17].

Для областей східних, південних і, в меншій мірі, центрально-східних регіонів властиві особливості, що певною мірою відрізняються від інших регіонів. По-перше, незначна частка громадян із українською етнічною та національною ідентифікацією, що простежується за низкою параметрів. По-друге, значна частка тих, хто ідентифікує себе з Росією чи СРСР. По-третє, підвищена регіональна ідентифікація, що компенсує роль повністю або частково втраченої «радянської» ідентифікації.

Іншими характерними рисами західних і центральних регіонів були: стабільніша та виразніша етнічна ідентичність українців, використання української мови та визнання статусу державної, належність до українських конфесій, активна позиція щодо зміцнення державності та нації.

Розподіл відповідей респондентів, що представляли громадян України, (у %) *

	Українці за національністю офіційно)	Ототожнюють себе з українцями	Ототожнюють себе з радянськими людьми	Розмовляють вдома переважно українською мовою	Виступають за розширене вживання української мови як державної	Належать до християнських конфесій українського підпорядкування
Західний	92,78	91,70	2,17	93,86	51,23	63,57
Північний	90,67	88,06	6,72	75,75	57,84	51,98
Північно-західний	95,88	86,60	5,15	90,03	90,26	89,57
Центральний	89,44	80,00	6,62	78,33	65,56	50,25
Південно-західний	82,53	77,32	4,83	79,93	26,06	25,99
Київ	80,93	77,12	9,72	30,08	70,34	50,33
Північно-східний	79,51	66,39	11,07	47,54	86,94	55,89
Південно-східний	78,26	63,77	19,39	36,23	51,80	47,45
Південний	76,45	61,22	13,04	38,78	83,27	67,30
Східний	46,74	32,81	25,16	4,94	12,10	20,00
АР Крим	18,82	6,28	28,25	0,90	35,15	36,30
Україна в цілому	75,38	65,82	12,52	51,48	56,50	53,25

* Дані опитувань, проведених у липні 2000 р. Центром соціальних і маркетингових досліджень „СОЦИС” на замовлення Фонду держмайна України Див.: **Колодій А.** Радянська ідентичність та її носії в незалежній Україні // www.politics.lviv.ua/nations/soviet3.html

** Групування областей у регіони таке: західний (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська), південно-західний (Закарпатська, Чернівецька), північно-західний (Рівненська, Волинська, Хмельницька), північний (Житомирська, Київська, Чернігівська), центральний (Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська), північно-східний (Сумська, Харківська), східний (Луганська, Донецька), південно-східний (Дніпропетровська, Запорізька), південний (Одеська, Миколаївська, Херсонська) та АР Крим.

Рис. 2.1. Розподіл відповідей респондентів, що представляли громадян України, (у %) [17]

Зрештою, центральні регіони мають спільні риси із західними та демонструють більше доказів підтримки окремих українських характеристик порівняно з країною в цілому. Таким чином, центральні регіони України слугують свого роду балансувальною силою, зменшуючи помітні диспропорції між західними, східними та південними регіонами країни. Простежити зв'язок між етнічним складом населення кожного регіону та станом етнічної та національної ідентичності можливо шляхом порівняння соціологічних даних за регіонами та виявлення найбільш яскравих тенденцій [16].

Ступінь і тривалість впливу різних державних центрів на населення різних теренів України зумовлюють розбіжність в ідентифікації представників різних регіонів. Факт об'єднання західних областей України з іншими регіонами за радянських часів є головною причиною посилення ідентифікації громадян України з Росією та СРСР у регіонах із «заходу на схід» та зростання показників української національної ідентичності у протилежному напрямку. Політико-ідеологічні впливи

СРСР на населення західних регіонів були менш тривалими, і через це не відбулося глибинної ліквідації системи ідентичностей у порівнянні зі східними, південними та частково центральними областями України. Проте повної «уніфікації» етнічних, культурних, мовних, конфесійних, ідеологічних та інших особливостей між західними і східними регіонами, їх населенням у радянській період не відбулося [2, 19, 23].

За даними КМІС, за роки незалежності громадянська ідентичність українців зросла майже у два рази – з 45,6% до 84,6% (Рис. 2.2), зробивши тим самим маргінальними усі інші види ідентичності в територіальному та політичному контексті.

Рис. 2.2. Динаміка громадянської ідентичності населення України (%) [27]

2.2. Особливості української ідентичності за часів незалежності України

За часів незалежності в Україні відбувся ряд ключових подій, які визначили соціальні зміни українського суспільства і тим самим вплинули на ціннісні орієнтації українців. Серед них: Помаранчева революція, Революція Гідності та триваюча з 2014 р. російсько-українська війна [20, 36].

Раніше найважливішими для переважної більшості населення були матеріальний добробут та міцна сім'я. Важливість, матеріального добробуту може пояснюватись, по-перше, прагненням до певних гарантій і захищеності себе і своєї сім'ї через матеріальні статки. Економічне зростання та підвищення матеріального добробуту посилює у людей почуття життєвої захищеності. По-друге, висока важливість матеріального добробуту могла пояснюватись впливом суспільства споживання.

З початком російської агресії у 2014 р. важливість матеріального добробуту за оцінкою соціологів значно зменшилася, і почала триматися на рівні 92%. Для багатьох людей війна з 2018 року стала незначною і віддаленою, мало впливаючи на повсякденне життя [27].

За словами доктора соціологічних наук Сергія Дембіцького, така послідовність ключових подій відповідає трьом фазам громадянської мобілізації в Україні. Хоча перший етап, який відбувся в контексті революції 2004 року, суттєво зміцнив громадянську ідентичність, він не поклав початок тривалим, прогресивним змінам в українському суспільстві [26, 28].

Революційні події 2013 року стали передумовами для другої громадянської мобілізації. Протягом наступних восьми років спостерігалось помірне зростання прийняття громадянської ідентичності, що було результатом стійкого позитивного еволюційного розвитку. Місцева та регіональна ідентичність стали другорядними для українського суспільства, хоча й зберігали порівняно високу поширеність [15].

Після подій 2014 року в Україні були заборонені російські ЗМІ, проводилися заходи щодо збільшення україномовного контенту в медіа, телебаченні, книжкової продукції і т.д. В результаті цього спостерігались деякі зміни, підтвердженням чого є результати досліджень і соціологічних опитувань. Зокрема, за даними соціологічної групи «Рейтинг», станом на 2019 рік, незалежність підтримали б уже не 60%, як в 2013, а 80%, що відповідає кількості тих, хто вважає себе патріотом своєї країни. Також, зріс відсоток тих, хто ідентифікує себе в першу чергу як громадянина України, а не як жителя певного регіону. У 2010 році тих, хто міг себе

так назвати, було 57%, в 2019 році – 65%. «Громадянин України», як ідентифікатор, на даний момент є домінуючим у всіх регіонах України, в той же час на Заході таких респондентів найбільше – 72%, в Центрі вибрали цю альтернативу – 66%, на Півдні – 62%, на Сході – 51%. Це значно більше, ніж раніше. У 2008 році, громадяни України в першу чергу пов'язували себе з місцем проживання, тобто переважала локальна ідентичність – прихильність до конкретного місця проживання (41% опитаних), і лише третина (32%) – показали всеукраїнську ідентичність [27,30,33].

Повномасштабна агресія РФ проти України запустила чергові революційні зміни у ставленні до громадянської ідентичності, за якої інші варіанти територіальної або політичної ідентичності отримали маргінальне або допоміжне місце.

Отже, з 1991 р. перед незалежною Україною поставала низка проблем, що зупиняли становлення української ідентичності: незавершеність формування української нації; протидії цілеспрямованому розмиванню української ідентичності з боку Росії; розпорошення зсередини української ідентичності системою реформ освіти, інформаційна деколонізація, фальсифікація історичної пам'яті. На тлі цих проблем загальнонаціональна українська ідентичність розкололася між різними регіонами України. Різниця в ідентифікації між регіонами пов'язана з впливом різних державних центрів на населення українських територій протягом історії. Помаранчева революція, Революція Гідності, війна з 2014 р. на Донбасі стали каталізаторами змін в українській ідентичності. Серед особливостей української ідентичності до початку повномасштабного вторгнення можна назвати 3 етапи громадянської мобілізації, внаслідок яких зміцнилась громадянська ідентичність українців, збільшився відсоток людей, що підтримує незалежність України та зменшився відсоток важливості матеріального добробуту.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В 2022-2023 РР.

Будь-які масштабні трансформаційні процеси відбуваються внаслідок «поворотних» подій, війна є однією з таких. Під час таких подій людина обирає певну ідентифікацію, відповідно до якої буде діяти. Обрання цієї ідентифікації залежить від багатьох чинників, та вона може змінюватися залежно від зовнішніх подразників.

3.1. Повномасштабне вторгнення як причина масштабних соціальних змін

У 2022 р. українське суспільство пережило один з найважливіших етапів соціальних змін в історії України, характеризуючи які П. Штомпка виділив ці прояви саме так:

- 1) люди усвідомлюють, що багато речей залежить від їхніх конкретних дій;
- 2) люди дивляться на свій час лише як на відрізок більш широкого потоку історії [7, 24].

Сьогодні ми саме спостерігаємо підтвердження процесу усвідомлення людьми своєї відповідальності та обов'язку творити долю своєї нації та свого роду, у певному сенсі розуміючи, що цей час в історії є важливим кроком, який необхідно пройти заради майбутнього. У цей період «національне», «громадянське» стало вже не питанням, а знаком оклику для кожного громадянина країни [35].

З початком повномасштабної війни особисте, громадянське та національне тісно перетнулись. Сьогодні багато хто усвідомлює, що матеріальні статки не можна взяти з собою, ховаючись у підвалах, матеріальний добробут мало чим захистить від удару ракет чи влучення снаряду [25].

В ході дослідження автором було проведено опитування громадян України, які в умовах повномасштабного вторгнення РФ не стали покидати територію держави

(50 осіб), а також тих, що виїхали за кордон (50 осіб). Головною метою опитування стало встановлення особливостей самоідентифікації респондентів. Для цього в опитувальнику давалось відкрите питання, у якому опитувані могли вільно вказати як вони розуміють поняття ідентичності та ідентифікують себе на момент опитування.

Протягом дослідження автором було проведено опитування серед пересічних українців, що знаходяться в Україні (50 людей) та за кордоном (50 людей). Виборка була зроблена методом сніжного кома, для того, щоб дізнатися, як самостійно себе можуть ідентифікувати українці без варіантів відповіді. Опитані люди відносилися до різних вікових категорій: 1 – менше 14 років, 2 – 14-18 років, 3 – 18-35 років, 4 – більше 35 років. На відкрите питання «Як ви можете себе ідентифікувати?» респонденти відповідали: «Я – українець», «Я – громадянин України», «Я – житель Києва», «Я – житель Богодухова», «Я – українка, але з таджицькими коренями» (детальніше у ДОДАТОК 1). Однак, аналізуючи відповіді учасників опитування, ми можемо побачити спільні риси у відповідях; всі ідентифікації ми можемо розділити на 3 види ідентичності: громадянська, локальна та етнічна.

Відомо, що війна – це механізм побудови політичної ідентичності, у тому числі і як легітимації влади, що поширюється через усі форми комунікації. Перед воєнною загрозою відбулося єднання жителів України, коли простір і час виразно розділилися на «ми» та «вони». Причому маючи для цього не лише декларативну, а й символічну основу. Факт належності до держави та її території, статус громадянства перетворився на екзистенційний досвід людей [31, 32, 34].

В сучасній філософії актуальною є теорія Карла Шмітта. У роботі «Концепції політичного», написаній у 1927 році та повністю розробленій у 1932 році, він визначив «політичне» як вічну схильність людських спільнот ідентифікувати один одного як «ворогів» – тобто як конкретні втілення «іншого та чужого» способів життя, з якими смертельна боротьба є постійною можливістю та частою реальністю. «Чужий» розглядається як загроза Твоєму існуванню.

Тривалість війни та масштаби її наслідків визначатимуть тимчасові та фундаментальні особливості соціально-структурної динаміки, яка виникне внаслідок безпрецедентного порушення матеріального та інституційного середовища.

3.2. Реакція людей на воєнні дії

Воєнні дії в Україні мають всі ознаки стресової події. Стрес може стимулювати імунну систему, як, зокрема, при загартовуванні. Але може бути й імуносупресивним, тобто процесом виснаження адаптаційних сил, при якому знижується імунітет. Навіть короткотривалий стрес через таку обставину, як війна, шкідливий. Тому що має не підпорогове чи порогове, а запорогове подразнення.

На підставі наукових джерел, вчені виділяють три найпоширеніші реакції на стрес: «бий», «біжи», «замри». Кожна людина народжується зі своїм типом відповіді на стресову ситуацію. Але, який би тип не проявився, нема жодного органу й системи, на які він би не впливав. Ці реакції на війну ми можемо побачити серед всіх українців [34, 37].

Люди, які залишились в Україні, але роблять все можливе для підтримки Батьківщини (військові, волонтери, лікарі, будівельники, працівники комунальних підприємств та ін.) – мають реакцію «бий». Така реакція приносить максимальне емоційне полегшення та вкрай знижує ризик психотравмуючих наслідків для людини. Тут не варто шукати лише агресію. «Бий» включає в себе дію, тобто люди переводять свої страхи та тривоги у фізичні дії. Агресивні форми поведінки використовуються як засіб контролю над обставинами та іншими людьми для встановлення внутрішнього почуття рівноваги, як правило, коли вони відчують загрозу.

Живим підтвердженням реакції «бий» є такі свідчення з інтерв'ю, яке було проведено українськими дослідниками і поміщено в Архівну колекція проєкту «Невимовне. Історії українських жінок-біженок від війни в Німеччині»:

«Ну мама моя <...> Коли почалась війна, вона через 2 тижні вже пішла шити бронезилети і шила по 8 годин в день. Для неї це, для її фізичного стану — це дуже велике навантаження <...>, вона говорить: «Света, коли прийшов, потім, — говорить, — солдат <...>» «Так це що, ви шиєте ці броніки?, <...> такі волонтери передали, Боже, це ж найкращі взагалі, які є». Вона, мама, говорить моя: «Света, все, тепер я без вихідних буду шити» [5].

Українка Юліана згадувала: «У мене, було, не вистачало сил встати з ліжка, тому що я просто лежала. Моя сусідка, вона анестезіолог, вона їздила на роботу кожного ранку. Їй взагалі все було дарма, там, тривога, вибухи, вона сіла в машину и поїхала на роботу під вибухи буквально. Я ні. Я просто лежала і от так от в тривозі лежала и намагалась зрозуміти, що мені робити взагалі» [6].

Люди, які покинули свою домівку та виїхали або в інше місто в Україні, або за кордон — у них реакція «біжи». Вони тікають від життя, проблем і почуттів, пригнічуючи біль за допомогою алкоголю чи наркотиків або розвивають такі хобі, які дозволяють їм ізолюватися від людей і соціуму — потенційних джерел загрози. Можемо побачити таку реакцію українки Анни: «І я побачила родину, яка бігла, ну йшла по вулиці, по пустій вулиці, там був чоловік, жінка, хлопчик, і вони теж несли переноску з тваринкою. І я до них підбігла, спонтанно, звісно, і таке питання задала: «Ви куди?». Я думала, може вони нас підвезуть, якось прохати їх, а вони кажуть: «Ми пішки йдемо до Романівки». І теж така ситуація, я кажу: «Так це ж небезпечно». Чоловік мені каже: «А що робити?» І тоді я прийняла рішення <...> я лишила свій рюкзак зі своїми речами, тими, які я збирала, я лишила в підвалі. Він важкий, я просто вибігла, я не думала, що я кудись зараз поїду. Зі мною були документи, гроші наші, гаджети, тварина і одна іграшка у дитини. <...> Я ще запам'ятала точно, що, коли ми вийшли на Університетську, це центральна вулиця, яка веде на виїзд до Києва, то люди на повному ході їхали на своїх машинах до підірваного мосту, щоб там машину лишити і бігти. Тобто вони вже розуміли, що машину не врятувати» [4].

Ті, хто залишається в рідному місті і майже ніяк не реагують на війну, ховається у підвалах – ті «завмирають». Вони «завмирають» у присутності передбачуваної загрози, тобто травма залишається непохитною в тілі, поки її не буде звільнено безпечним терапевтичним шляхом. Прикладом реакції «замри» є приклад українки Юліани з попередніх абзаців.

Ми не можемо засуджувати тих людей, які «біжать» або ж нічого не роблять і «завмирають» під час воєнних дій, тому що кожна людина протягом життя індивідуально усвідомлено чи неусвідомлено побудувала систему реакції на стрес, спираючись на свій досвід та досвід інших. Через те, що люди мають різне підґрунтя для своїх дій, вони по-різному реагують на стресові ситуації. Відповідно, ми не можемо змінити їх минулий досвід, але ми можемо посприяти змінам сучасних уявлень громадян про українську ідентичність, тим самим закладаючи фундамент для єднання та становлення української нації. Прикладом того, як можна змінювати бачення українців може слугувати соціальна реклама, створена автором з метою впливу на національну свідомість громадян України та висвітлення теми української ідентичності. (Додаток Б).

3.3. Закономірності трансформаційних процесів української ідентичності під впливом війни

Серед політиків, істориків, пересічних українців існує багато суперечок, чому все таки почалась війна. Дехто вважає через те, що росія прагне возз'єднання СРСР, і це є правдою. Дехто вважає, що країна-агресор хоче захопити Україну заради її родючих земель, і це також буде правдою. Але це не єдині причини, на думку Йосифа Зісельса, війна була спричинена нашим прагненням до свободи: "...Війна не випадкова, вона детермінована от нашою тягою до свободи. Нас не хочуть залишити вільними, хочуть позбавити свободи. Ми робимо спротив і при цьому платимо дуже велику ціну. А ця війна саме тому, що ми хочемо бути вільними, ми вириваємось,

ми виповзаємо, відриваємось від імперії, а вона нас тримає, тримає так що багато крові отримується...” [7].

З початком війни українці об'єдналися, щоб дати опір росії, почала проявлятися українська колективна ідентичність. Єдність нації є величезною силою, соціальною інтеграцією, це об'єднання позбавляє людей страху та мотивує до боротьби. До колективної ідентичності відносяться такі основні складові: спільне бачення майбутнього напрямку розвитку держави; спільні проблеми, які стоять перед громадянами України сьогодні; спільна історія та спільні оцінки подій і діячів історичного минулого. Якщо колективна ідентичність в країні становить 75-80%, то ця країна має всі шанси на економічний розвиток та подальше зростання. Протягом 30-ти років незалежності Україна рухається до цієї єдності громадян, але Йосиф Зісельс на сьогодні оцінює її в 12-15 млн осіб, тобто приблизно 30%. Цього достатньо, щоб дати опір російській агресії, але цього недостатньо, щоб побудувати економічно розвинену демократичну державу. Коли єдність українців досягне більших відсотків, то ми вже не будемо переживати стосовно того, нападе на нас росія чи ні, бо ми будемо знати, наскільки ми сильна нація, наскільки наша країна потужна в економічному, воєнному, демократичному сенсі та що ми переможемо всіх [34].

Ще з 1991 р. українська ідентичність сильно відрізнялась в різних регіонах, але з 2022 р. вже не можна розділяти самовизначення громадян за таким показником, як територія проживання. Ти стаєш українцем не через місце проживання і не через свій паспорт, ти стаєш українцем - в серці. Українці просто відчують свою країну, відчують цей поклик захищати рідну землю, відчують поклик бути разом з Україною, робити щось для неї, тобто відчувати свою ідентичність [36].

Таким чином, війна стала подією, що інтенсифікувала процес національної самовизначеності, стимулювала готовність українців до спротиву агресії й захисту незалежності України. Сьогодні абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе громадянами України. Водночас характерною для українців залишається така

цінність, як «конформність», тоді як «самостійність» є доволі слабо вираженою. Наразі головною для абсолютної більшості населення країни є боротьба за державну незалежність та бажання зберегти своє право на майбутнє та майбутнє країни.

Повномасштабна війна 2022-2023 рр. в Україні, як стресова подія, викликає різноманітні реакції в окремих людях, відзначаючись фізіологічним та психологічним стресом. Реакції «бий», «біжи», «замри» визначаються індивідуальними стратегіями пристосування до воєнної ситуації. Розуміння та повага до різноманітності стресових реакцій стають ключовими у формуванні нових цінностей та ідентичності в умовах соціальних змін та воєнного конфлікту.

ВИСНОВКИ

Процес державотворення в Україні привів до загострення питання української ідентичності, яке протягом певного історичного часу зазнавало трансформаційних змін. Відповідно поштовхом до них ставали Помаранчева Революція, Революція Гідності, війна на Донбасі з 2014 р., які кардинально змінювали концепцію національної ідентичності. Найбільш впливовою історичною подією щодо цих змін мала повномасштабна війна з 2022 р.

Зазвичай, трансформаційні зміни відбуваються внаслідок «надзвичайної події». Війна є однією із таких.

Реакції людей на війну з 2022 р. умовно можна поділити на 3 категорії: «бий», «біжи», «замри». Ці реакції визначали національну ідентичність громадян України, як вони відносяться до Батьківщини, якими є їх цінності та пріоритети. Сьогодні абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадянина України. Водночас характерною для українців залишається така цінність, як «конформність», тоді як «самостійність» є доволі слабо вираженою. Розуміння та повага до різноманітності стресових реакцій стають ключовими у формуванні нових цінностей та ідентичності в умовах соціальних змін та воєнного конфлікту.

Якщо до початку повномасштабного вторгнення більшість українців серед своїх цінностей на 1 місце ставили здоров'я чи матеріальне благополуччя, то наразі переважна частина українців, що перебувають в Україні та за кордоном, на 1 місце ставить сім'ю. Найменший пріоритет для українців зараз становить різноманіття у житті.

Війна об'єднала українців, стимулювала готовність українців до спротиву агресії й захисту незалежності України. Наразі головною для абсолютної більшості населення країни є боротьба за державну незалежність, обстоюючи тим самим своє право на майбутнє та майбутнє країни.

Для кожного українця події 2022-2023 рр. стали поворотними у житті. І лишившись всього ми зрозуміли, що справжня цінність – не матеріальне, а духовне.

Дім – це не будівля, а внутрішнє відчуття людини, дім – це твоя Батьківщина, твоя сім'я.

Український народ протягом всього свого існування боровся за свою незалежність і ми маємо продовжувати це робити, не забуваючи, що ми – українці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етапи становлення української національної ідентичності. – URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153583847.pdf>
2. Ідентичність: як зрозуміти, що я – українець? – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>
3. Ідентичність особистості в суспільстві граничного буття. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/706780/1/%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87%20%D0%9E.%D0%9C.2.pdf>
4. Інтерв'ю із Анною, 1983 р. н., Архівна колекція проєкту “Невимовне. Історії українських жінок-біженок від війни в Німеччині”. Молдова-Інститут Лейпциг. Дата інтерв'ю 08.02.2022. // Невимовне: історії українок про російське вторгнення та евакуацію до Німеччини / С.Телуха, Є.Шишкіна, С.Нижникова, А.Паниполяк, 2023. - С.72
5. Інтерв'ю із Світланою, 1982 р. н., Архівна колекція проєкту “Невимовне. Історії українських жінок-біженок від війни в Німеччині”. Молдова-Інститут Лейпциг. Дата інтерв'ю 16.08.2022. // Невимовне: історії українок про російське вторгнення та евакуацію до Німеччини / С.Телуха, Є.Шишкіна, С.Нижникова, А.Паниполяк, 2023. - С.76
6. Інтерв'ю з Юліанною, 1996 р. н. Архівна колекція проєкту “Невимовне. Історії українських жінок-біженок від війни в Німеччині”. Молдова-Інститут Лейпциг. Дата інтерв'ю 30.07.2022. // Невимовне: історії українок про російське вторгнення та евакуацію до Німеччини / С.Телуха, Є.Шишкіна, С.Нижникова, А.Паниполяк, 2023. - С.79
7. Йосиф Зісельс: «Ця війна є тому, що ми хочемо свободи, відриваємося від імперії, а вона нас тримає». – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Jg3yiHD4hCQ>
8. Місце та роль ідеології у формуванні національної ідентичності. – URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6353/Mazur.pdf;jsessionid=DD69F99CE8561AF2051219003C0B2E46?sequence=1>

9. Національна ідентичність: особливості формування. – URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38791/20-Makarenko.pdf?sequence=1>
10. Національна ідентичність українців. Дилема культурного і соціально-політичного. – URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11609/03-Kiselov.pdf?sequence=1>
11. Національна ідентичність – це ключове питання для суспільства. – URL: <http://www.golos.com.ua/article/350002>
12. Національна ідентичність як складова національної стійкості. – URL: https://lb.ua/blog/volodymyr_dziobak/568987_natsionalna_identichnist_yak.html
13. Нація: розвиток, поняття та види. – URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/politolog/17282/#google_vignette
14. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. – URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11617/02-Nagorna.pdf?sequence=1>
15. Революція гідності – каталізатор національної ідентифікації. – URL: https://pidruchniki.com/76971/kulturologiya/revolyutsiya_gidnosti_katalizator_natsionalnoyi_identifikatsiyi
16. Специфіка української ідентифікації в добу постмодерну. – URL: https://pidruchniki.com/76970/kulturologiya/spetsifika_ukrayinskoyi_identifikatsiyi_dobu_postmodernu
17. Становлення єдиної національної ідентичності в Україні. Вплив регіональної специфіки. – URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8739/3-paliy.pdf?sequence=1>
18. «Так постає нація переможців». Як війна формує українську ідентичність – есей Віталія Портнікова з книги «Воєнний стан», передмову до якої написав Залужний. – URL: <https://forbes.ua/lifestyle/tak-postae-natsiya-peremozhstiv-yak-viyna->

[formue-ukrainsku-identichnist-esey-vitaliya-portnikova-z-knigi-voenniy-stan-peredmovu-do-yakoi-napisav-zaluzhniy-25022023-11982](#)

19. Теоретико-методологічні основи формування української ідентичності як фактору соціально-політичних змін сучасності. – URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/18031>

20. Трансформація української ідентичності в умовах глобалізації. – URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/2056>

21. Українська ідентичність. – URL: <https://lviv.media/analytics/11599-ukrainska-identychnist/>

22. Українська ідентичність. – URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ukrayinska-identychnist>

23. Українська ідентичність в історії державності. – URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/u_poloni_sporadiv_ukrayina_u_poshukah_vla_snoyi_identichnosti.pdf#page=180

24. Українське суспільство в умовах війни 2022. – URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiivse.pdf>

25. Українська ідентичність і національна безпека у викликах сьогодення. – URL: <http://zif.onu.edu.ua/index.php/2413-7065/article/view/217504/221943>

26. Українська ідентичність і образ “іншого”. – URL: [http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ues_2015_16\(2\)_8.pdf](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ues_2015_16(2)_8.pdf)

27. Українська ідентичність: проблеми та виклики. – URL: <https://day.kyiv.ua/article/tema-dnya-podrobytsi/ukrayinska-identychnist-problemy-ta-vyklyky>

28. Українська ідентичність. Травма і мрія про трансформацію. – URL: <https://zbruc.eu/node/115270>

29. Українська ідентичність: феномен і засади формування. – URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf>

30. Українцями народжуються чи стають? – URL: <https://tyzhden.ua/ukraintsiamy-narodzhuutsia-chy-staiut/>
31. Українська ідентичність як визначальна засада протидії російської агресії. – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN
32. Фактори національної самобутності українського народу. – URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nznuoakl_2010_5_31.pdf
33. Формування української національної ідентичності в умовах глобалізації освіти. – URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13984/Shevel.pdf?sequence=1>
34. Цивілізаційна та національна та ідентичність українських громадян під час війни. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FRHg1PK-qgU>
35. Чому українці мають усвідомити важливість національної ідентичності. – URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/>
36. Що таке українська державність та яка справжня українська ідентичність — продюсер Акім Галімов. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QEM0LzHQYUQ>
37. Ярослав Грицак: «Війна – це час, коли чітко проявляється наша ідентичність». – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5TKYPDuWGJ0>
38. The Philosophy of Identity. – URL: <https://medium.com/illumination/the-philosophy-of-identity-f9a2adb0a9ca>
39. The Philosophy of Identity: Self, Consciousness, and What Defines Us. – URL: https://medium.com/@ruchirathor_23436/the-philosophy-of-identity-self-consciousness-and-what-defines-us-ff0d8aeba5d7

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитування українців щодо їх самоідентифікації у період повномасштабного вторгнення

Мета опитування: виявлення трансформаційних змін в українській ідентичності з початком повномасштабного вторгнення.

Питання, що були поставлені респондентам:

1. «Ваш вік» (варіанти відповіді: «менше 14»; «14-18»; «18-35»; «35+»)
2. «Де ви зараз перебуваєте?» (варіанти відповіді: «В Україні»; «За кордоном»)
3. «Як ви можете себе ідентифікувати?» (відкрита відповідь)
4. «Розставте по пріоритетності свої цінності (1 - цінність на першому місці, далі по спаданню)» (варіанти відповіді: «Сім'я»; «Безпека»; «Здоров'я»; «Матеріальне/гроші»; «Свобода»; «Комфорт»; «Розвиток»; «Друзі»; «Стабільність»; «Різноманіття»)

Результатом опитування є діаграма «Порівняння ідентичності українців, що залишились в Україні та виїхали за кордон внаслідок повномасштабного вторгнення»:

Всього опитаних: 104 особи

Українці, що залишились в Україні: 52 особи

Українці, що виїхали за кордон внаслідок повномасштабного вторгнення: 52 особи.

Громадянську ідентичність мають 90 осіб, серед яких 54 особи перебувають в Україні (60%), а за кордоном – 36 (40%).

Локальну ідентичність мають 7 осіб, серед яких 5 осіб перебувають в Україні (71%), а за кордоном – 2 (29%).

Етнічну ідентичність мають 5 осіб, серед яких 4 особи перебувають в Україні (80%), а за кордоном – 1 (20%).

Не визначили свою ідентичність 2 особи.

Висновки: проведене автором опитування дає змогу виявити зміни в самоідентичності українців. З початку повномасштабного вторгнення зріс відсоток громадянської ідентичності та зменшився локальної. Це показує нам, що українці стали більш відповідально відноситися до своєї ідентичності та зрозуміли, наскільки вона важлива в сьогоdnішніх умовах.

(URL: <https://forms.gle/RFo5tFnHBzW5v64Q6>)

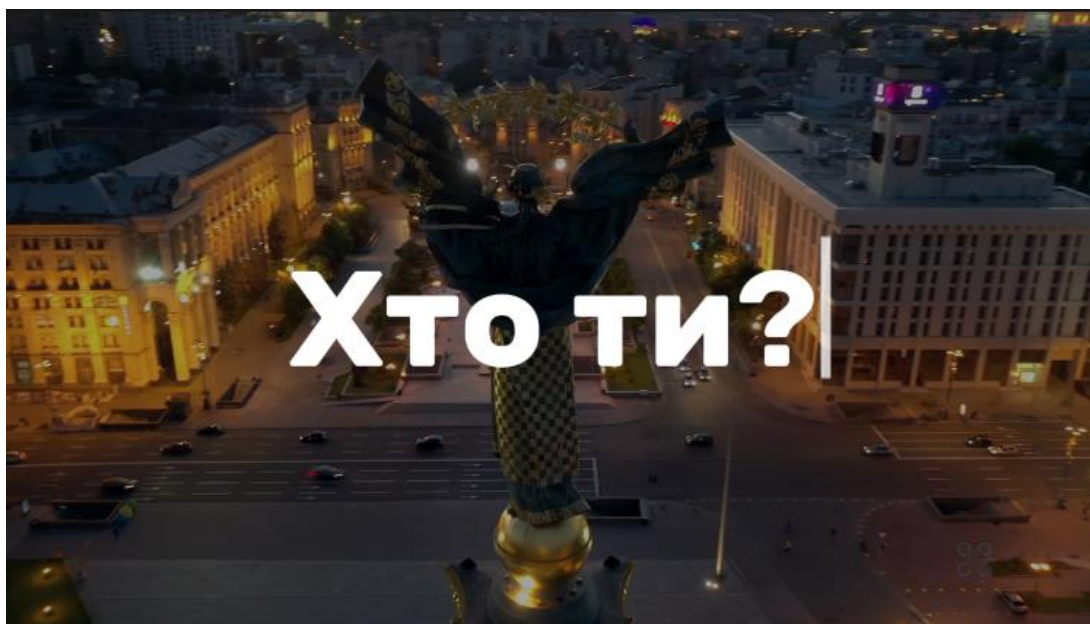

Додаток Б

Соціальний ролик «Хто ти?»

Мета соціального ролику: формування суспільної думки відповідно до визначення національної ідентичності серед українців в сьогоденних умовах; сприяння пробудженню національної свідомості та самоідентифікації українців; об'єднання українців.

В соціальному ролику «Хто ти?» розкривається поняття української ідентичності, історію її становлення та шляхи прояву. Протягом всього відео можемо помітити заклик автора боротися за незалежність України, обстоюючи тим самим право на своє майбутнє та майбутнє своєї Батьківщини.

Обкладинка соціальної реклами

(URL:<https://www.instagram.com/reel/C3FT4artdec/?igsh=ZnA4ODJpbG92Mzll>)